

ШЕРМУҲАММАД МУНИС

САВОДИ ТАЪЛИМ

(АДАБИЕТ УЎҚИТУВЧИЛАРИ УЧУН ҚУЛЛАНМА)

*Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлигининг
Республика Таълим маркази нашрга тавсия этган*

ТОШКЕНТ «УЎҚИТУВЧИ» 1997

Нашрга тайёрловчи, сўзбоши ва изоҳлар муаллифи — Нусратулло Атоулло ўгли Жумахўжа

Ушбу китобча минг йиллик маънавий меросимиз яратилган хат ҳақида мукамал маълумот берувчи асл манбалардандир. Китоб Сизни қалам ва ёзувнинг умрибоқий моҳиятидан, арабий хатнинг мазмунни санъатқороқа ифодалаш хосиятидан, Муниснинг хаттотлик маҳоратидан баҳраманд этади.

Асар матни Мунис мероси қўлёзмаларининг асл ва таянч нусхаларини қиёсий ўрганиш йўли билан тайёрланди. Нашрда, асосан, ЎзФА Абу Райҳон Беруний номдаги Шарқшунослик институти қўлёзмалар хазинасида 940- ва 1330-рақамлар билан сақланаётган «Мунис ул-ушшоқ» девони қўлёзмаларига суянилди. Рисолада «Саводи таълим»нинг кириллдаги матни билан бирга, Муниснинг ўзи ёзган табаррук дастхати 1330-рақамдаги девондан кўчирма қилиб берилди.

М 87

Мунис Шермуҳаммад.

Саводи таълим: (Адабиёт ўқитувчилари учун қўлланма). //Нашрга тайёрловчи, сўзбоши ва изоҳлар муаллифи: Нусратулло Атоулло ўгли Жумахўжа/. — Т.: Ўқитувчи, 1997. — 48 б.

ББК 81.2 араб — 8я75+
63.2я75

4306010400—38
М 353 (04) — 97. 197—96

© «Ўқитувчи» нашриёти, 1997

ISBN 5—645—02904—6

САВОДНИНГ БЕШИГИ — АЛИФБЕ

Шермухаммад Мунис XVIII аср охири — XIX аср бошларида (1778—1829) Хоразмда яшаб ижод этган йирик ўзбек шоири, таржимон, муаррих ва мураббийдир. У «Мунис ул-ушшоқ» девони, илмий-маърифий руҳдаги «Саводи таълим» рисоласи, «Фирдавс ул-иқбол» солномаси каби асарлари билан ўзбек маданияти хазинасини бойитди, шунингдек, у Мирхонднинг «Равзат ус-сафо» асарини ўзбек тилига ўгирди.

Маърифатпарварлик Мунис шеъриятининг ётакчи гоёларидандир. «Саводи таълим» рисоласи унинг бу борадаги хизматининг салмоқли қисмини ташкил этади. Гарчи бу асар асос эътибори билан хаттотлик илмига оид бўлса-да, унда Муниснинг устод Ибн Ҳожиб ҳақида, ёзувнинг маданият тараққиётидаги ўрни, хусусан, ҳуснихат таълими ва, умуман, таълим-тарбия тўғрисидаги қимматли фикрлари мавжуд.

Қалбида хат-савод ўрганиш, билимдон киши бўлиб етишиш истаги туғён урган Шермухаммад Мунис илмда камолотга эришгач, таълим ишини осонлаштиришга қатъият билан киришади ва бу борада кўп изланади. Ёшларга ўзи таълим бера бошлайди. У мураббийлик қилар экан, таълим усулларига ижодий ёндашади, ўз таъбири билан айтганда, «билганча суруб қаламни ҳар ён, таълим ишин айлар эрди осон». Лекин Мунис бу билан қаноатлана олмайди, олижаноб орзулари навқирон қаламкашни ҳуснихат таълимига оид бир рисола яратишга илҳомлантиради:

Лекин кўнгул ичра эрди бу ком,
Қилсам рақами улуми арқом.

«Саводи таълим» асари ана шу тарзда вужудга келади.

«Саводнинг бешиги — алифбе» деганларидек, Мунис ҳам таълимдаги муваффақиятларнинг гарови савод

эканлигини тушунган ва шунинг учун «улуми арқом» — ёзув илмини яратишга бел боғлаган. Муаллифнинг ёзишича, у «жидду жаҳд» билан ҳаракат қилиб, «Саводи таълим» манзумасини ҳозирги ҳисоб билан 1804 йил 6 декабрда (ҳижрий 1219 йил, рамазон ойининг учинчиси — чоршанба куни) ниҳоясига етказди.

Шарқда, анъанага кўра, шоир ва олимлар қандай мавзуда асар ёзмасинлар, гапни тангрига ҳамд, пайгамбарга наът, ҳукмдорга мадҳ, салафлари, устозларига тавсифдан бошлайдилар. Мунис ҳам «Саводи таълим»нинг дастлабки қисмида ҳуснихат илмининг устози мадҳига тўхталади ҳамда унинг фазилатлари ҳақида меҳр билан сўзлайди. Устозини машҳур араб тилшуноси ва араб хатининг қошифларидан бири Ибн Ҳожибга ўхшатиб таърифлайди:

Ҳар илмда жомиул-фозойил,
Ҳар ҳукмда воқифул-масойил.
... Илм ичра адили Ибн Ҳожиб,
Илм аҳлига эҳтироми вожиб.

Шоир устозининг хушхатлигини муболағали ифодалар билан тасвирлайди:

Хаттидин ўлуб хужаста таълим,
Таълим фани хатига таслим.

Гўё таълим Ибн Ҳожиб ҳуснихатининг жозибаси туфайли қутлуғ ва муборак бўлган, гўё унинг бокира дастхати олдида таълим бош эгиб таслим бўлган. Бу шогирднинг устозга нисбатан чинакам ифтихор туйғулари изҳоридир.

Манзума муаллифи асарда қалам васфига катта ўрин ажратиб, унинг аҳамияти, қадрини завқ билан куйлайди:

Эй аҳли қаламлиқ этган исбот,
Лозимдурур айласанг мубоҳот.

Мунис қалам соҳибларини (шоир, ҳаттот, котиб ва ҳ. к.) табаррук, қутлуғ ва шарафли касб эгалари деб билади ҳамда уларга мурожаат қилиб, ўз касблари билан фахрланишлари лозимлигини айтади. Қаламни «жон» сўзи (جان) ўртасидаги (ل) ҳарфига нисбат

бериб, уни жондек азиз дейди, уни ҳарфидан «шароби маъни» оқиб турувчи найшакарга ўхшатади.

Шоир қаламнинг ижтимоий аҳамиятига юксак баҳо бериб, дейди:

Илм аҳли насиби андин афзун,
Жаҳл аҳли анинг ғамида маҳзун.
Олам иши интизоми андин,
Олам элининг низоми андин.
Ул бўлмаса, бўлмағай китобат,
Бу бўлмаса, қолмағай ҳикоят.

Мунис «Саводи таълим»да хат таърифига алоҳида тўхталиб, уни «сўз маҳзанининг нишонаси», «маъни дурининг хизонаси» дея таърифлайди. Ёзувни жамият тараққиётидаги тарихий бир зарурат сифатида баҳолайди:

Ҳар сўзки, кўнгулдин ўлди мавжуд,
Хат бўлмаса, бўлғай эрди нобуд.

Муаллиф, ҳуснихат ўрганишдан мақсад, «хатти хўб»ни эгаллаш эканлигини уқтиради ва асар давомида чиройли ёзишнинг шарт-шароитлари, тadbирлари ҳақида батафсил фикр юритади.

Мунис хат ёзувчи ва савод ўрганувчига дид билан қалам танлаш ҳамда рангли қаламлар ишлатиш тўғрисида қимматли маслаҳатлар беради. Маълумки, Мунис яшаган даврда қалам қамишдан қўлда ясалар, тўғрироғи, йўнилар эди. Бинобарин, у қалам йўниш қондаларини ҳам муфассал баён этади.

Асарнинг сўнги қисмларида Мунис араб алифбесидаги ҳар бир ҳарфнинг ёзилишини маҳорат билан тушунтиришга киришади, ўқувчида аниқ тасаввур ҳосил қилиш учун фикрларини содда ва тушунарли баён этишга ҳаракат қилади, ҳарфларни турли шаклдаги жисм ёки жониворларга ўхшатиб тасвирлайди:

«Зо» ﺯ уч нуқату валеќ сарќаш,

Қилса бўлур они қушға ўхшаш.

Кўп ўринларда Мунис савод таълими ҳақида рисола яратган устозларининг фикрларига муносабат билдиради, улар билан мувоҳаса юритади ва ўз мулоҳаза-

ларини дадил баён этадики, бу ҳам унинг чинакам олимлик истеъдодидан далолат беради:

«То» ۷ зикрида деди баъзи устод,
Зебо алифею аввали «сод».
Бу нуқтага мен қилурман инкор,
«Сод» ости эрур сатбар бисёр.
Таълим будур, қилурман иймо.
«Ро» фавқида тутса ер нигун «ро».
Тутса «алиф» устида нишиман,
Минган кишидек саманд тавсан.
Бир нуқта «алиф»нинг иттисоли,
То «ре» сўнгиким бор эрди холи.

Мунис ўз асарини ниҳоясига етказар экан, ундан илм толиблари баҳраманд бўлишларини орзу қилади. Бу эзгу орзунинг амалга ошганлиги — «Саводи таълим»нинг ўзбек хаттотлиги тарихида муҳим воқеа бўлганлиги, бу асардан кўплаб талабалар фойдаланиб, етук хаттот бўлиб етишганликлари билан изоҳланади.

Асар бугунги кунда ҳам ўз қимматини йўқотмаган. Унинг араб алифбесига оид амалий қисми ҳали ҳам эски ўзбек тили ва ҳуснихатини ўрганувчилар, шарқшунослар учун қимматли қўлланма вазифасини ўтай олади.

Шермуҳаммад Муниснинг «Саводи таълим» рисо-ласи назмий жозибадорлиги ҳамда тасвирдаги образлилиги билан ўқувчига эстетик завқ бахш этади. Умуман, Мунис шеъриятини кузатганимизда, шоир вазн тавлаш борасида юксак бадий дид эгаси бўлганлигининг гувоҳи бўламиз. Бу фикримизнинг исботини «Саводи таълим» мисолида ҳам кўришимиз мумкин. «Саводи таълим» арузнинг ҳазаж баҳри тармоғидаги «ҳазажи мусаддаси ахраби мақбузи маҳзуб» вазнида ёзилган:

Мафъулу мафоилун фаулун
Мафъулу мафоилун фаулун
— — V/V — — V — — /V — —

Муниснинг машҳур «Лайли ва Мажнун» дostonлари яратилган бу вазни тавлаши бежиз эмас. Зеро, ўйноқ ва таъсирчан вазнгина Мунис муддаосига мос келарди. Чунки мусиқий оҳанглар силсиласини ташкил

этувчи бу вазн орқали ўқувчи асар моҳиятини осонлик билан идрок этади ва, ҳатто, хотирасида узоқ вақт сақлаб қолади.

Шуни мамнуният билан таъкидлаш лозимки, шеърий йўл билан илмий асарлар яратиш ўзбек мумтоз назмининг гўзал хусусиятларидан биридир. Мунис ҳам ана шу имкониятдан маҳорат билан фойдаланди.

Манзумани яратиш жараёнида шоир сўз ва ҳарфларнинг ёзилиш шаклидан мароқли манзаралар ижод этади, сўз ўйинлари, муболаға, тазод, ташбеҳ, тарсеъ каби бадий усул ва воситаларни қўллайди. Мазкур асарни чинакам илмий-маърифий манзума ва юксак шеърий маҳорат маҳсули сифатида ўрганиш муҳимдир.

Нусратулло Атоулло йғли Жумахўжа

САВОДИ ТАЪЛИМ

Бисмиллаҳир 'Роҳманир Роҳим

Айтар сано¹ ангоки хома,
Чекти чу битарга турфа нома.
Лавҳи азал узра қилди марқум²,
Ижод аро ҳар не эрди маълум.
Ҳам ёзди вужуд ила адамини³,
Ҳам айлади сабт⁴ бешу камни.
Ёйди етти чархни варақсон,
Анжум била айлади зарафшон.
Ашёга чу сурди қилки иншо⁵,
Инсон рақамини қилди туғро⁶,
Улдур аҳади карими мутлақ⁷,
Ботил⁸ уза чеккучи хати ҳақ.
Исён сори хома⁹ сургучи ҳам,
Ёзуқ¹⁰ рақамин ўчургучи ҳам.

МУНОЖОТ

Ёрабки, мани сиёҳнома,
Юзи қаромен нечукки хома.

¹ Сано — мақтов, мадҳ. ² Марқум — рақам қилинган; ёзилган, битилган. ³ Вужуд ила адам — борлик ва йўқлик. ⁴ Сабт — ёзини, қийд этини. ⁵ Ки, ки иншо — яратини қалами; аллоҳнинг қудрати. ⁶ Туғро — герб, давлат пшонаси; бу ерда аллоҳ инсонни имамники мавжудотнинг энг етук ва олий намунаси. ўзининг тирлик тимсоли сифатида яратганлиги назарда тутилган. ⁷ Аҳади карими мутлақ — худонинг сифатлари. ⁸ Ботил — бузилган, бузуқ, бекор қилинган; беҳуда, аеоссиз, тубсиз. ⁹ Хома — қадам, ҷлоҳий қалам. ¹⁰ Ёзуқ — гувоҳ, айб; айбдорлик.

Лавҳи амалим¹¹ ғамфизодур¹²,
 Журмим¹³ рақами била қародур.
 Раҳмат суйи бирла қил юзум оқ,
 Андоққи, баёзи сода авроқ,
 Абри карамингдин¹⁴ обрў бер
 Лавҳи амалимга шусту шў¹⁵ бер.
 Номам аро бўлса ҳар ёмони,
 Яхшилиқ ила бадал қил¹⁶ они.
 Афёоли бадимни¹⁷ айла мастур¹⁸,
 Мужримлар¹⁹ ичида қилма машҳур.
 Муниси қутор²⁰ хижолатидин,
 Султони расул шафоатидин²¹.

НАЪТИ САЙИД УЛ-АНБИЁ²²

Шоҳаншаҳи кишвари нубувват,
 Якто дури афсари футувват.
 Анбўйи расул аро саромад,
 Сардафтари анбиё Муҳаммад.
 Зоти сабаби вужуди олам,
 Андоққи, эрур туфайли одам.
 Одамға малойика сужуди,
 Андин эдиким, анинг вужуди
 Тифл эрканида кўруб аломат,
 Изҳор қилиб баче каромат.
 Буъсат аро чун ёзилди оти,
 Ер юзини тутди мўъжизоти.

¹¹ *Лавҳи амалим* — қилмишларим, фаолиятим саҳифаси.
¹² *Ғамфизо* — қайғули, ғамгин. ¹³ *Журм* — гуноҳ, жиноят.
¹⁴ *Абри карам* — каромат, марҳамат, раҳм-шафқат булути. ¹⁵ *Шусту шў* — ювиниш, покланиш. ¹⁶ *Бадал қилмоқ* — алмашлаш, айирбош қилиш. ¹⁷ *Афёоли бад* — ёмон феъл-ҳаракат, иш, қилиқ, ¹⁸ *Мастур* — беркитмоқ, яширмоқ, пардаламоқ. ¹⁹ *Мужрим* — гуноҳкор, айбдор. ²⁰ *Қутор* — қутқар. ²¹ *Султони расул шафоати* — пайгамбар шафоати, воситачилиги. ²² *Наъти сайид ул-анбиё* — улуғ Муҳаммад пайгамбар мадҳи.

Меърож мақомига бериб зайн,
Ҳосил анга қурби қоби қавсайн,
Чун дўстга арзи ҳожат айлаб,
Уммат гунаҳин шафоат айлаб.
Дини қуёши камол топиб,
Зулмоти милал завол топиб.
Равшан қилибон усули шаръин,
Оламга ёйиб фуруғи фаръин.
Дин аҳлига айлади иноят,
Қатъ этгали маслаки ҳидоят.
Шойиста дурудлар дамодам,
Бўлсун анга оли покиға ҳам.
Асҳобиға бешумор раҳмат,
Аҳбобиға ҳам нисори раҳмат.

**ИЛМ ДЕБОЧАСИНИНГ УНВОНИ ХУЛҚ
МАЗОМИНИНИНГ ДЕВОНИ АНИ
МАСНАДНИШИНИ МАҲКАМАЙИ ҚОЗИЮ-
Л-ҚУЗЗОТИ ҲАЗРАТИ МАХЗУМ
АБДУЛЛАТИФ ИБН ҚОЗИ САФО**

Мунис, адаб иқтизоси²³ бирла,
Сур хома²⁴ биров дуоси бирла.
Ким ахтари буржидин эрур ул,
Сайёри раҳи яқин эрур ул.
Мавлоийи жамиъ аҳли идрок,
Фархунда жамоли арсайи хок.
Фармонбари ҳукми ҳазрати ҳақ,
Огоҳи рамузи ҳикмати ҳақ.

²³ Иқтизо — тақозо. ²⁴ Хома — қалам.

Ҳар илмда жамеъ ул-фазойил²⁵,
Ҳар ҳукмда воқиф ул-масойил²⁶.
Мажмуъи улум ичида маълум,
Қозийи баландрутба махзум.
Муҳри шараф ичра меҳри рахшон.
Онсиз хат ўлуб саводи батлон.
Ҳам маҳкамаси сипеҳр тимсол,
Ҳам маснад анга бисоти иқбол.
Ҳукми аро расми адл возеҳ²⁷,
Адли аро ҳукми шаръ лойеҳ²⁸.
Илм ичра адили Ибн Ҳожиб,
Илм аҳлиға эҳтироми вожиб.
Фиқҳ ичра камоли андин афзун
Ким, демак эрур гумондин афзун.
Хаттидин ўлуб хужаста²⁹ таълим,
Таълим фани хатиға таслим.
Шармандаи хатти сабза хатлар,
Хол офати хаттида нуқатлар.
Таълим берур на бир рақамдин,
Хат ёзмоқ иши ети қаламдин.
Ёлғиз на буларки, ҳар фазойил
Рўзисидур уйлаким хасойил.
Ахлоқи ҳамида вақфи зоти,
Ҳар халқ аро ёзилиб сифоти.
Юз шукрки, толеим бўлуб ром,
Шогирдлиғида топмишам ком.

²⁵ *Жамеъ ул-фазойил* — барча фазилат ва етукликни ўзида тўплаган. ²⁶ *Воқиф ул-масойил* — масалалардан хабардор, огоҳ.
²⁷ *Возеҳ* — равшан, очиқ. ²⁸ *Лойеҳ* — порлоқ, равшан, кўринувчи.
²⁹ *Хужаста* — қутлуг, муборак.

Хатким, манга ҳақ иноятидур,
Ҳазрат карами шарофатидур.
То хат асари варақда пайдо,
То олам аро варақ ҳувайдо³⁰.
Бўлсун варақи бақо ҳаёти,
Жовид ёзилсун анда оти.

БУ РИСОЛА НАЗМИНИНГ САБАБИ

Кўп муддат эди гуруҳи муштоқ
Таълими суманбарига ушшоқ.
Машқ этмак ишида хат битарга,
Таълим вуқуфига етарга.
Айлар эди хидматим аро пўй,
Дилреш ўлуб уйлаким, қаламмўй.
Ман ҳам нечаким хатим хат эрмас,
Бал қоида мустарига кирмас.
Маъюс эта олмайин аларни,
Ҳирмон аро солмайин аларни,
Билганча суруб қаламни ҳар ён,
Таълим ишин айлар эрдум осон.
Лекин кўнгул ичра эрди бу ком,
Қилсам рақаме улуми арқом³¹.
Андин талаб аҳли бўлса маҳзуз³²,
Таълим фанин қилурда маҳфуз³³.
То илкима тушди бир рисола,
Хат қондасидур ойга ҳола.

³⁰ *Ҳувайдо* — мавжуд, аён, зоҳир, ошкор. ³¹ *Улуми арқом* — рақамлар, яъни ҳарфлар илми; алифбо таълими. ³² *Маҳзуз* — баҳраманд. ³³ *Маҳфуз* — ҳофиза, яъни хотирада сақлаш.

Ҳиммат камарин белимга боғлаб,
Назм айлагали ўзимни чоғлаб,
Бердим қаламим отиға маҳмез³⁴
Майдони варақ уза суруб тез,
Ераб, бу отимни ланг қилма,
Гумроҳи раҳу даранг қилма.
Шаҳроҳи мақосидим сори сур,
Сарманзили интиҳоға еткур.

ҚАЛАМ ТАЪРИФИ

Эй, аҳли қаламлиқ этган исбот,
Лозимдурур айласанг мубоҳот³⁵
Қим, келди қалам ҳужаста авсоф,
Ҳар нечаки васф ўлур, эмас лоф,
Муншийи ҳуруфи дин қаламдур,
Ҳақ сирларига амин қаламдур.
Аввал нимаким тузолди буди,
Гўёки эди қалам вужуди.
Ҳар неки азалда буду нобуд,
Мақбул бор эрса, хоҳ мардуд,
Эрмас бори тошқари қаламдин,
Лавҳ узра ул айлаган рақамдин.
Бил, дедилар аҳли маъни они,
«Жон» ўртасида «алиф» нишонни.
Зебо қамишини найшакар бил,
Нўгида³⁶ онинг шакар самар бил.

³⁴ Маҳмез — отни ниқтаб юргизиш учун чавандознинг этиги-
га ўрнатиладиган ҳалқача. ³⁵ Мубоҳот — фахрланиш, ифтихор.
³⁶ Нўгида — учиди; қалмининг учидан шакар томади, демоқчи
шояр.

Ҳарфидин оқиб шароби маъни,
Эл андин ўлуб хароби маъни.
Оҳанги саририким³⁷ равондур,
Гулбонги анодили жиннондур³⁸.
Шаҳлар ёшурун ишига маҳрам,
Шаҳларға ривож бергучи ҳам.
Илм аҳли насиби андин афзун,
Жаҳл аҳли анинг ғамида маҳзун.
Олам иши интизоми андин,
Олам элининг низоми андин.
Ул бўлмаса, бўлмағай китобат,
Бу бўлмаса, қолмағай ҳикоят.

ҲИКОЯТ

Олам шаҳи Ардашери Бобак,
Қим шаҳлик ишида эрди чобак³⁹,
Дедики, жаҳонда шоҳларға
Тахт узра рафёжоҳларға.
Икки нима келди ҳожат асру,
Шаҳлик ишида зарурат асру.
Бириси қилич, бириси хома,
Олмоқда жаҳон, битарда нома.
Ул бўлмаса, йўқ замона олмоқ,
Бу бўлмаса, йўқ фасона қолмоқ.

³⁷ *Сарир* — қаламнинг хат ёзиш вақтидаги овози. ³⁸ *Анодили жиннон* — жаннат булбуллари. ³⁹ *Чобак* — чаққон, тез, илдам; уddaбуро, омилкор.

ХАТ ТАЪРИФИ

Хатдур сабаби тароши хома,
Зийнатбахши узори нома.
Сўз махзанининг нишонаси ҳам,
Маъни дурининг хизонаси ҳам.
Ҳар сўзки кўнгулдин ўлди мавжуд,
Хат бўлмаса, булғай эрди нобуд.
Қуръонки, эрур худо каломи,
Хат ичра аён бўлур тамоми.
Хат айлар ўз аҳлини мукаррам,
Хаттига чекиб улусни ҳар дам.
Хаттин ғаразим эрур хати хўб,
Таълим қавоиди била жўб.
Анбардин⁴⁰ ўлуб анга мураккаб,
Кун олтунидин вале музаҳҳаб⁴¹.
Ҳар бир алифи ливойи⁴² уммид,
Ҳар бир кашиши⁴³ ҳаёти жовид.
Ҳар доманаси ҳилоли абруъ,
Ҳар нуқтаси шоҳвор лўълўъ.
Ҳар ҳарфеки, анда жилвагардур,
Авроқ юзига зеби фардур.
Ҳар сатреки, сарвдек чекиб қад,
Шамшод уётига бериб мад.
Мундоқ хат эрур калиди арзоқ⁴⁴,
Ҳам котибига очуқдур учмоқ.
Бу навъ буюрди шоҳи аброр
Ким, илм ёрими хатдур, эй ёр.
Бас, мундоқ эса хат эътибори,
Иzzат дарин оч хат аҳли сори.

⁴⁰ Анбар — ҳуш исли нарсалар аралашмасидан тайёрланган хуш-бўй қора модда. ⁴¹ Музаҳҳаб — тилла суви югуртирилган. ⁴² Ливо—туғ, байроқ. ⁴³ Кашиш — тортиш (қалами). ⁴⁴ Арзоқ — ризқ, нон-насиба.

ХАТ АСБОБИҢ БАЁН ҚИЛМОҚ ТАҚРИРИ

Эй, хат ҳавасин падида⁴⁵ қилғон,
Яхши битимақ умид қилғон,
Саъйинг чу битарга бўлди жозим,
Асбобини билмақ, ўлди лозим.
Ким, бўлмаса жамъ барча асбоб,
Ошуфта чу нол кўргасен тоб.
Ҳар нечаки жустужўй қилсанг,
Мақсуд уза гуфтуғўй қилсанг,
Мақсуд иши ғайри воқеъ ўлғай,
Саъйинг талаб ичра зоеъ ўлғай.
Бас, билмаки бўлса бўйла вожиб,
Тақрири манга эрур муносиб.
Бир-бир қилойин борини таъйин,
Ҳар қайси ишини доғи талқин.
Ҳозир бўлу истиъмоъ⁴⁶ қилғил,
Азми раҳи интифоъ⁴⁷ қилғил.

ҚАЛАМТАРОШ СИФАТИ

Эйким, хати хўб эрур талошинг.
Бўлсун бу сифат қаламтарошинг
Ким, асру итик нечукки поку
Найни қалам этсун уйлаким мў⁴⁸,
Нозук қалам ичра ойлонурдек,
Комингча йўнарни қозғонурдек.

⁴⁵ *Падид* — пайдо. ⁴⁶ *Истиъмоъ* — эшитмоқ, тингламоқ. ⁴⁷ *Интифоъ* — нафъ ҳосил қилиш, фойдаланиш. ⁴⁸ Илгари қалам қамиш найидан қаламтарош воситасида йўниб тайёрланган. У ҳозирги қаламдек ўзи ёзмаган, уни сляҳга ботириб ёзишган.

Юпқа шақ⁴⁹ ойирмоқ ичра марғуб,
Нўги қаламингни ёрғудек хўб.
Гар мундоқ эмас қаламтарошинг,
Йўнмоқ аро танг ўлур маошинг.
Вар яхши йўнулмаса қаламлар,
Шак йўқки, ёмон тушар рақамлар.

**БУ НУКТА ҚАЛАМ ТАФОВУТИДАКИМ,
ҚАЙСИ ЯХШИДУР, ҚАЙСИ ЕМОН**

Бўлсун қаламинг латифу рангин,
Оқу қизилу қарову сангин.
Оқи бўлубон соригға мойил,
Бўлсун қароси қизилға дохил.
Сахт ўлсуну пухта барча ақлом,
Яъники, бўш ўлмасун, дағи хом.
Асру қарову оқ ўлмасун кўп,
Бисёр ингичкаву йўғун кўп.
Бўлса сўнгида бўғун нишони,
Қўймаки, рақамгадур зиёни.
Ё синса қалам, қилиб хасосат,
Пайванд ани этма, бордур офат.
Ё қисқориб ўлса тўрт бармоқ,
Макруҳ дедилар они мутлоқ.

ҚАЛАМҚАТ МАЪРИФАТИ

Гар софу латиф эса қаламқат⁵⁰,
Яхшидурур этгали қалам қатъ⁵¹.

⁴⁹ Шақ — қамишқалам учининг ёриқ қисми. ⁵⁰ Қаламқат — қамишқалам учини қирқинида остита қўйилган сунк.
⁵¹ Қаламни қатъ этмоқ — қаламинг учини халқимиз айтади.

Дандони латифу шохи софий,
Қат этгали бордур асру кофий.
Рухсат бу деганди ўзга ашё
Гар бўлса зарур вақти пайдо.

ҚАЛАМ ЙЎНМОҚ ТАРИҚАСИ

Ҳар хомаки, йўнмоқ эрсанг, эй ёр,
Бир мартаба даврига ўра тор.
Қўр ул ип узунлиғин саросар,
Йўнғил узунин анга баробар.
Мағзини олурда ков-ков эт,
Арзи сори ков бирла нов эт.

ШАҚ УРМОҚ ҚОИДАСИ

Шақ ур вале эътидол бирла,
Тадқиқи аро хаёл бирла.

ҚАТ ҚИЛМОҚ ТАРЗИ

Қат урмоқ анингдек айлагил соз,
Берсун қаламу қаламқат овоз.
Шарти қати хўбким қиёдур,
Дилкашлиғи эътидол ародур.

ХОМАНИ ИМТИҲОН ҚИЛМОҚ БАЕНИ

Чун хома йўнулди, имтиҳон қил,
Нуқта қўюб имтиҳон аён қил.
Гар бўлса мураббаъу музаллаъ,
Езғилки, хатинг тушар мурассаъ⁵².

⁵² *Мурассаъ* — зийнатли, безакли, чиройли.

Йўқса, яна йўнмоқ ихтиёр эт,
Йўнғоч, яна имтиҳон шиор эт.

МУНИСНИНГ АСБОБ ЖАМЪИЯТИДИН СЎНГРА ХАТҒА ИНОНТОБЛИҒИ

Мунис, қаламингни хат сари сур,
Қил тарки дарангу илгари сур.
Таълим ниҳонин ошкор эт,
Нуқта била ўлчамак шиор эт.
Бир-бир бори ҳарфга рақам сур.
Таълимини бошқа-бошқа билгур.

ТАЪЛИМИ ҲУРУФИ МУФРАДА

Ул қавмки, хатга эрди возеъ,
Бу нуқта алардин ўлди воқеъ.
Тули алиф уч нуқатдур, аммо
Ул хома биланки қилди иншо,
Арзи доғи сулси нуқта бўлғай,
Бешу камн бегумон бузулғай.
Онда ҳаракоти ҳамза пайдо,
Лекин батариқи рамзу имо.
Ул навъки гар бўлур нигунсор,
Бўлғай ёна ул сифат* намудор.

ҲАЗО СУВРАТИ «АЛИФ»

Бир нуқтача басдур аввали «бо»,
Лекин танида хилоф пайдо.

* Баъзи қўлёзмаларда «алиф».

Баъзи сўзи олти нуқтага хўб,
Баъзи деди етти нуқтадур хўб.
Устоддин ўлди доғи масмуъ⁵³
Қим, тўққузи бордур асру матбуъ⁵⁴.
Лекин бу фақир муддаоси,
Олти нуқату тўқуз ороси.
Бир навъ қадиға ҳам етишсун,
Андак таниға шикаст тушсун.

ҲАЗО ШАКЛИ «БО»

«Жим» аввалидур «ре» нигуни,
Пайвастайи «нун»и бозгуни.
Баъзи дедилар бидояти «жим»,
Таълим аро икки нуқтаву ним,
Қил доманасини уйла марқум,
Бўлсун ичи байзавор⁵⁵ маълум.

ҲАЗО «ЖИМ»

Бир нуқтани «ро»ға муттасил қил,
Қуттоб қошида «дол» ани бил.

ҲАЗО АШКОЛИ «ДОЛ»

«Ро» қомати икки нуқта, аммо,
Боши бийик эрмас уйлаким «зо».

⁵³ Масмуъ — эшитилган. ⁵⁴ Матбуъ — табъга лойиқ, маъқул.
⁵⁵ Байзавор — тухумдай.

ҲАЗО ШАКЛИ «РО»

«Зо» уч нуқату валеқ сарқаш,
Қилса бўлуқ они қушға ўхшаш.

ҲАЗО ШАКЛИ «ЗО»

Дандонайи аввали сари «син»,
Бир нуқта баробар ўлди таъйин.
Иккинчисин айлагил қушода,
Ул навъки, нуқтадин зиёда.
Аммо тани «син»дур ўйлақим «нун»,
«Нун» зикри эруқ бу ерда матъун⁵⁶.

ҲАЗО СУРАТИ «НУН»

«Шин» маддини етти нуқта қил биг
Аммо қаж эруқ баайниҳи тиг.
Қажлик анга ул қадар муқаррар,
Қар ён алифе тушар баробар.
«Зе»дек анга чексанг ар хати соф,
Бўлғай гўё қамони наддоф⁵⁷.
Гар табъингга етмаса малоле,
Мунисдин эшит яна мисоле.
Устида агар чеқилса чап «шин»,
Бўлғай ичи шакли қиштиойин⁵⁸.

«ШИН» ШАКЛИ

Ул шаклда ёзғил аввали «сод»,
Бўлсун яна «сод» акси бунёд.

⁵⁶ *Матъун* — керақсиз маъносида. ⁵⁷ *Наддоф* — юнг ва пахта титувчи.

⁵⁸ *Қиштиойин* — қайқсимон.

Баъзи деди «сод» бошин андоқ,
Қим шаклдадур нечукки чақмоқ.

ҲАЗО ШАКЛИ «СОД»

«То» зикрида деди баъзи устод,
Зебо алифию аввали «сод».
Бу нуқтага ман қилурман инкор,
«Сод» ости эрур сатбар бисёр.
Таълим будур, қилурман иймо
«Ро» фавқида тутса ер нигун «ро».
Бир нуқта «алиф»нинг иттисоли,
То ре сўнгиким, бор эрди холи.
Тутса «алиф» устида нишиман⁵⁹,
Минган кишидек саманди тавсан⁶⁰.
«Зо» еки бу ерда бўлди мазкур,
Дилкашроқ ўлур гар ўлса мақсур.

ҲАЗО «ЗО»

«Айн» аввалининг будур баёни,
«Сод» аввали қилса бўлғай они.
Деди яна устоди моҳир:
Айлар они тўрт нуқта зоҳир⁶¹.
Ул нуқтаки «айн»га эрур зам,
Қил ташқари кунжин андаки кам.
Баъзи они буйла айлади фош,
Бир нуқтаву хатт ўйлаким қош.

⁵⁹ Нишиман — ўгирган ҳолатда (чавандоз). ⁶⁰ Саманди тавсан — тезюрар, чиройли, шўх, ўйноқи саман от. ⁶¹ Хаттотлик илмида нуқта хат, ҳарф ва рақам учун ўлчам ҳисобланади.

Кўр ҳалқайи «айн»у ҳалқайи «жим»,
Бир шаклда ёзди аҳли таълим.

ҲАЗО АМСОЛИ «АЙН»

Таълим аро келди ҳайъати «фо»,
Бир нуқтайи мустадиру⁶² бир «бо».
Ул нуқтаки, зикри бўлди авзаҳ⁶³,
Ёрим нуқат ила қил мусаттаҳ⁶⁴.

ҲАЗО СУВРАТИ «ФО»

«Қоф» афсари «фо» бошиға монанд,
«Нун» ҳалқасиға валеқ пайванд.

ҲАЗО ШАКЛИ «КОФ»

«Коф» улдурур, эй ҳабиби дилбанд,
«Бо» аввалидур «алиф»ға пайванд.
Сар «Ко»ки «алиф» ягона узра,
Сончилғон ўқи нишона узра.
Эрмас қади тўрт нуқтадин кам,
Беш бўлса дағи эмастурур ғам.
«Коф»и яна ўзга навъ эмишдур,
«Бо» ўрниға уч нуқат кашишдур.
Бу «коф»ки, зикри топти таъхир⁶⁵,
Машқ ичра муқаддам ўлди таҳрир.

⁶² *Мустадир* — думалоқ шаклдаги, юмалоқ, тўгарак. ⁶³ *Авзаҳ* — равшанроқ, очиқроқ. ⁶⁴ *Мусаттаҳ* — ёйиқ, ясси, текис. ⁶⁵ *Таъхир* — кечикиш, кечиктириш.

ҲАЗО МИСОЛИ «ҚОФ»

Гар «лом»ни истасанг мураттаб,
«Нун» бирла «алиф»ни қил мураккаб.
Лекин «алиф»и тавил бўлсун,
То тўрт нуқат адил бўлсун.

ҲАЗО «ЛОМ»

Ҳаллоли рамузи⁶⁶ фанни таълим,
Бир нуқта ёзибдур афсари⁶⁷ «мим».
Аммо ики нуқта гарданидур,
Уч тул бинойи доманидур.
Баъзи деди бир узун «алиф»дур
Ким, тўрт нуқатга муттасифдур⁶⁸.

ҲАЗО ТАЪЛИМИ «МИМ»

Нун олти нуқатдур, эй қариндош,
Икки оёқ, икки тан, икки бош.
Уч нуқтадур икки лаб ароси
Ул навъки, умқининг⁶⁹ биноси.
Қўйсанг аёқиға афсари «жим»,
Қилғуси зуҳур пайкари «чим».

ҲАЗО МИСОЛИ «НУН»

«Вов» аввали нуқта, охири «ро»,
Бордур нуқати мусаллас аммо.
Мунис бу амалдадур баруманд,
«Вов» аввали «фо» бошиға монанд.

⁶⁶ *Ҳаллоли рамуз* — муаммоларни ҳал этувчи. ⁶⁷ *Афсар* — тож; «мим» ҳарфининг боши, учи. ⁶⁸ *Муттасиф* — сифатланган, таърифланган. ⁶⁹ *Умқ* — чуқурлик.

ҲАЗО СУВРАТИ «ВОВ»

Бир нуқтани «ҳо»га айла афсар,
Ёз неш ила ҳалқайи мудаввар.
Қил ҳалқа таҳин сатбар камроқ.
Нуқта сори ҳалқага бер илсоқ⁷⁰.

ҲАЗО ШАКЛИ «ҲО»

«Ло» аввали бир «алиф», сўнги «ро»,
Сўнгра ёна бир «алиф» қил иншо.
Қил уйла «алиф»ларин баробар,
Бўлсун оқи бир «алиф» саросар.
Яхши назар этки, бордур алҳақ,
«Ло» уч «алиф»и қатор мулсақ⁷¹.

ҲАЗО АМСОЛИ «ЛО»

Ё бошидур уч нуқат муайян,
Бир нуқта дағи бинойи гардан.
Ё бўйнидин, эй рақамга мойил,
Қилса бўлур икки «дол» ҳосил.
Бир «дол»и нигун бўлур ҳувайдо,
Бўлғай ёна бир рост пайдо.
«Ё» бошини ондоқ айла иншо,
Бўлсун они айламак нигун «ё».

⁷⁰ *Илсоқ* — ёпиштириш, тиркаш. ⁷¹ *Мулсақ* — ёпиштирилган.

ҲАЗО ШАКЛИ «Ё»

Таълим аро «ёйи акс» эрур бу,
Айлай санга шарҳ мўй бар мў.
Қил бошини «ро» ву бир нуқат хат,
Бир нуқта вале бошиға мунхат⁷².
Ул нуқтаға муттасил кашиш бер,
Қилк учиға чап сори равиш бер.
Тулини тўқуз нуқат хаёл эт,
Таълимини англа, ғавриға⁷³ ет.
Бўйни хамин айла ул сифат соз
Ким, орқаға бўйнин элтгай қоз.
Ул нуқтаки, бўйниға эрур зам⁷⁴,
«Айн» аввали айласа бўлур ҳам.

ҲАЗО «Ё-ЙИ АКС»

Ҳар ҳарфки, мунда бўлмади зикр,
Таълимини қил назиридин фикр.
«Син» «Шин»ға агарчи мунда факдур⁷⁵,
Дандонаву мадга муштарақдур.
Ҳарчандки ойру бўлди зоҳир,
Таълим аро «син»у «шин» эрур бир.
Ойтилмади гарчи баъзи таълим,
Мавқуфи назардур, этма тазмим.

ХОТИМАТУ-Р-РИСОЛАЙИ «САВОДИ ТАЪЛИМ» ВА ТАЪРИХ

Ёраб, бу рисолаким, битибман,
Таълифида жидду жаҳд этибман.

⁷² Мунхат — пастлашган, тушкун. ⁷³ Ғавр — туб, моҳият. ⁷⁴ Зам — қўшиш, жамлаш, юклаш. ⁷⁵ Фак — бир-бирига ўхшаш икки ҳарфнинг фарқи, айримлиги, ўзига ҳослиги.

Элнинг назарида хор қилма,
Туфроқ уза хоксор қилма.
Қўрган кишиларни роғиб айла,
Таҳсилига балки толиб айла.
Ҳар ким ўқуса ниҳону зоҳир,
Бисёр қилиб шукуфта хотир.
Сол кўнглига онинг орзуе
Ким, қилса дуоға жустужўе.
То бўлғай ўшул дуо била шод,
Мунис бўлубон аламдин озод.
Бу номаки буйла топти танзим,
Ёзилди оти «Саводи таълим».
Таърихи онинг бу навъ адодур,
Ҳижрат чоғидинки, ғамфизодур,
Минг икки юз ўн тўқуз эди йил,
Доғи рамазон учунчиси, бил.
Гўёки чаҳоршанба эрди
Итмоми қаламға даст берди.
Соқий, манга соғаре карам қил,
Лутфу карамингни дамбадам қил.
То они ичиб, қилиб ҳаловат,
Мастона даме топай фароғат.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سوره

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
---------------------------------------	---------------------------------------

جریم شش پلست اودر

آذاق که میاض ماده اذاق

لوح کلیم کاشت شوبر

بخشید که بدل تیل نئے

مجرم لارا چکدا اقبلا بخشو

سلطان رسل شفاعتی دین

لوح کلیم کلیم فر اودر

رحمت سینی پر لستیل و زقیم

ابر که سیکین آبرو پر

ناعم ادا اول ہرمانے

انفال بیخبر فی ایلا ستور

سوسن یا تو تار خجالتی دین

نعت سیدالانبیا

کلیتاً در اسد موت

سز دستہ انبیا محمد

آذاق کہ ایرد طبعی اوم

آندین بی بی کلیم انبیا بود

اطهار قلب ہی کر امانت

یر و زخی توتی مخرتے

شابت کتور زوت

دنبو رسل اسد امد

و اتنی سبب وجود عالم

اوم خدا کی سجودی

فضل اربکا نیدا کر و ب

جنت اور اچرن باز بیلہ سی

حاصل انکا شریکات و کتب

سراج نقالی و تیریب بین

نت کسیر شقاقت ایام

پروا دست و عرض خاندان

ظلمات علی بدالی تائب

دی قیامتی کمال تائب

علم و یاب فروغ زمین

ریش قلیبان اصول زمین

تلمیح و کمالی سبک بدست

دین الہیہ ایلادی مناسبت

بولسون کمال کی جو قسم

شائستہ اردو دلاور دمام

احسانہ سہم شمار حجت

اسحالی و شہسوار حجت

علم دیباچی تنیک عنوانی غلق اصنامینی تنیک دیوان
اصنی مستشرقان کلا اقصا اقصا حضرت خدوم عبداللطیف

سود طسیر اود و عاری سیر

سود طسیر اب اقصاسی سیر

سیانہ خیر ابر و اول

کیم شتبیج دین ابر و اول

زخندہ جمال صبر و تنگ

سودای مسیح ایل و راک

آگاہ در نمود حکمت حق

فرمان بر حکم حضرت حق

هر علم در او است	هر علم جامع انضام
کافی بینه است	مجموع علوم کسب معلوم
تشریح خط اولوب	مندی شرف و کج و در خط
هم سندا کتاب طاعت	هم حکمی سپهر شمال
مدالی در اسکم شرح	مکلی در اسکم صلح
علم بینه احترازی	علم آنچه عدیل ابن باب
کیم و پاک ایرد کمان	خدا بگو کالی آذین
تعلیم فی خطی	خطی در اولوب خسته
جان امی منتخبه	سر سنده خطی
خطی افاق ایشی	تعلیم پر دره پر
روزی سی دور با کیم	بالقوه نه بولار که
هر سنلی بر پارتیب	اشفاق امید و خف
شاکر دیشی	رو شکر که

حضرت لکھی سترامنی دور	ظلم سکافق عاتق دور
اعمال ادا و حق پر یہ ا	آخذا اثری و حق اسیدا
جادو میا زلیسون آندا آتی	بولسون حق بقا میا کے
<p>ابو رسالہ نظربنگ سی</p>	
تسلیم منبری خوشنق	کوبہ ت ایسی کہو ستاق
تفہیم و توفی نہ تیا کا	سن ایا کا ایسی خط تیا کا
در ایشیہ اوسا ایا کیم علم پر	ایلا ر ایسی خوشنق ایا پر
بن قاعدہ سطر ی و کیر کس	میں مسمیہ کیم ظلم خط ایا پر
حسدان انا کا ہر تیا کے	تا برس ایا آتا میں آتا کے
تفہیم نہیں ایا باریم ایلان	لیکا کیم سو روپ رقم ڈیرا
قیاس مسمیہ علوم انعام	لیکے کہ کرا کہ پیر دیر ی کا
تسلیم نہیں تیلوہا سقوط	آہنیں طلب اہلی یوں خط ایا
خط قاعدہ سی آتی غلام	تا کلاہ خوشنق پر ستا

<p>بست کبریا حکیم کا خطاب برویم تسلیم آئینہ ہمیشہ یارب بواجبم دلگت قبلا شہادہ عتقاد ساری سوا</p>	<p>عظم انکالی اور ہم فیض میدان حق نوز و نور گم راه روزگت قبلا مستند انشا و شکر</p>
<p>قلم تعریفی</p>	
<p>ایں تسلیم لیں بجان ایجابات کہیم کیلیدی قلم خمبستہ اوصاف ہستی عرف و ذہن تسلیم دور اول نمبر کہیم نوز الہی بروی ہر حکمازل و اور و ما بود ابراساری کی شکاری حکم ابن معنی و بی لار آئے زیبا و شہین و شکر</p>	<p>انازم دور و ایلا سا گنایات ہر جو کہ وصف لار با سرف حق سر لار بندہ این تسلیم دور کو یا کہ ای تسلیم و بروی خواری مقبول و خواہ مرود حوج اور و اول یا کلان ہمار و لار کا سبب الفنا کہ کہید آئینک شکر فرہیل</p>

<p>دو نمبر میں انیس شہزادے تھے ایک ہنگ صریری کہم روا خود شہزادے میں سے ایک کا حکم عظیم الی عیسیٰ ان میں سے عالم دینی تفسالی آئین اور وہ اس کا لافانی کتابت</p>	<p>ابن کثیر نے انیس شہزادے تھے کھانک متادل متادل شہزادے میں سے ایک کا حکم حسن علی ایک لہذا عالم الی ایک لہذا اور وہ اس کا لافانی کتابت</p>
<p>کتابت</p>	
<p>عالم دینی ایک شہزادے کا دینی کہ بیان وہ شاہ لاف ایک بڑے کیلیدی عاقبت اس پر بیسی شہزادے ہی نام اول جو اس کا لافانی کتابت</p>	<p>عالم دینی ایک شہزادے کا دینی کہ بیان وہ شاہ لاف ایک بڑے کیلیدی عاقبت اس پر بیسی شہزادے ہی نام اول جو اس کا لافانی کتابت</p>
<p>خط تحریری</p>	

خط در سبقت است خار	دست بخش خار خار
بود غزنی نیک تنی	منی روی نیک غزنی منی
بر سر آنکه گویند اولدی بود	خط و لاسا اولدی ابروی ابرو
قرآن که ابرو چشمه اکلامی	خط ابرو همان بود که نامی
خط ابرو آنکه اولدی مکرر	خطی در نیک اولدی مکرر
خط درین صغره ابرو در خط و	خطی در روی بسیار خط
عینین ابرو کجا نرکب	کن نکتة عینین ولی در نرکب
هر بر روی لای لای	هر بر کشتی حیات با بود
بر در آنسی بلال ابرو	هر شکلی شمشاد ابرو
چرخه که آنرا اطلوه گوید	انامان ابرو کجا نرکب در بود
هر خط که سرود یک یک است	شش داور با نکتہ میرید
دو دو بود روی شمشاد ابرو	هر مسلم با روی خط و ابرو
هر خط است با خط مستجابی	هرت درین آن خطی مستجابی

خط کاتبان در بیان خطان تحریری

ای طوطی بدید قلیان	کیمی شیاک سید قلیان
سینک و پتاک کارلجی عام	اسما سینی پتاک لسی لانه
کیم براسا جمع بارید اسباب	اشف فرمال کور کاسر تاب
برج کاستری قلیانک	مقدودنه کفشکوی قلیانک
مقدود اینی نیرودن اونی	سینک لک اکر صفای اونی
بر پتاک اول پیلو در جیب	قریری سکا لید و سناپ
سینک سینی پتاک سینی	سیرا لیلی شیشی اونی نقین
ماتول اول استیاق تاملیل	حرم دور عقل تاملیل

خط کاتبان معنی

ای کیم خوب اید و کاسک	پولسون بو صفت قلندر شینک
کیم ارسنه و تیک بوزک کرا کور	نی ذمستلم تینون بیا کیم
انک قلم کیمسره ایلانور کیم	کیم سیک براسنی قلم کار کیم

بوی خوشی تو بر من چون بوی گلستان	بوی خوشی تو بر من چون بوی گلستان
بوی خوشی تو بر من چون بوی گلستان	بوی خوشی تو بر من چون بوی گلستان
بوی خوشی تو بر من چون بوی گلستان	بوی خوشی تو بر من چون بوی گلستان
بوی خوشی تو بر من چون بوی گلستان	
بوی خوشی تو بر من چون بوی گلستان	بوی خوشی تو بر من چون بوی گلستان
بوی خوشی تو بر من چون بوی گلستان	بوی خوشی تو بر من چون بوی گلستان
بوی خوشی تو بر من چون بوی گلستان	بوی خوشی تو بر من چون بوی گلستان
بوی خوشی تو بر من چون بوی گلستان	بوی خوشی تو بر من چون بوی گلستان
بوی خوشی تو بر من چون بوی گلستان	بوی خوشی تو بر من چون بوی گلستان
بوی خوشی تو بر من چون بوی گلستان	
بوی خوشی تو بر من چون بوی گلستان	بوی خوشی تو بر من چون بوی گلستان
بوی خوشی تو بر من چون بوی گلستان	بوی خوشی تو بر من چون بوی گلستان

درد این لطیف استیاج نسالی	نقد خالی ابرو در کسر مکانی
دست بود یک سبیل کنگرانی	گرد بس فرود رفتی سید ا
قلم بر نان کز توید	
هر جا که بود غایب یک گسای یاد	پر جز شب دور بود دور نام
که در این سینه نه نقیصه کس	بر نفس اندوختن ای کجا بود ابر
ساق او مانع از حدت	
ساق او علی استه ال برید	بدرستی در خیال سید
نقد فیلان طردی	
نقد فیلان آن یک یک کین	بدرستی تسلیم نقطه آواز
شیرین نقدی که تمام دور	در کشتن کجا اندال ابرود
نقد استخوان کمانی	
عین تمام بود که می سپاس آید	نقد قریب استخوان چنان پیش
گردک سرش و منقش	بر نفس کز آنکه در شاد رخ

پوشایا بومان استیاست | بو فاج یا استمان شاد است

سوزنک ایستای جوتی سوک خطو و طبع

سوزنک خطی که خط ساری سوز | تیل ترک در نکت یکباری سوز

تعلیم بنامین آشکار است | خط بیل اولیا که شاد است

پیر براری سوزن فرقم سوز | سوزن و استقامت ملکه

تعلیم حرف معرود

اول فرم که خط او ایردی است | بر نکت آادرین اولدی است

طول الف باج خط دور آتا | اول باج بیجان که قیدی است

عربی است خط بولما | پشتر کی سیکن بوزونما

آه اسکات جزو پیدا | لیکن طبعی نرود ایما

اولی که کر بولور کونسا | بولنای با اول صفت نمودا

بدر صورت

پیر خطی بس در اول با | لیکن تشبیه افلان بیما

بعضی روزی بی خط و در وقت	بعضی روزی بی خط و در وقت
کرم تو قوی بار دور کس طرح	است و درین اولدی دالی کجا
آلتی خط و تو قوی ار اس	لیکن بو خیر ند ما سے
مذک تی کاکت و تون	پرنوع تدی و نسیم پرنون
بندگلو	
چسته تون بار کونے	چیم اقلی دوری کونے
تعلیم ارا لکی نقشه دیم	بعضی روزی بار بیت جمیم
بر لوسون ایکی خط و ار معلوم	فیل و است بیخی ایام و تم
بندگلو	
کتاب تاشی اول آل لیل	پرنخط و ادر متصل قیل
بندگلو	
ایتنی بیجا کیش کون	دانش ای کج کون
بندگلو	

دوازده نقطه و یک سرش
لیسا بیورانی نوشته اند

دوازده

دوازده اول سه سین	چونک سار اوله فی حسین
اگنسی سین ایلا کنل کتاده	دو لئوع که نقطه دین نه ایاده
اماتر سین دور ایلا کیم نون	نون ذکر می ایورد بویره ملهون

دوازده عرض

شین عزیقی نقطه قیل بیخ	کاج ایورد حسیند تیخ
کج لیک انکا اول قدر عتد	هر یان الفی تو شدر برابر
زده دیک انکا بیک کله غلی	بو لئای کویا کان نه آنب
کرتبیک کایا سالا لک	مونس این شیت با شاکل
اوسته اکر یکیا شین	بولغای ایچی کجکی کشتی آین

دوازده

اول بیورانی اول صاو	برسون انا ساد کس صاو
---------------------	----------------------

بعضی بی بی ساد و سبب لذت	کیم تنگ و درد جو که بی باق
ذ	
عاز که بی بی بعضی استاد	زیبا انی: اول ساد
بکنه کاسن شیلو من انکار	ساد استی ارد و سطر سبب
تفیم درد و قیو من ایسا	ساق قید اتو ته سیر کون زدا
دوت الف: سبب استی من	سنگان کیشیدیک سبب سوس
پر شاد الف تنگ انصالی	تاری سونکی کیم باره ای مانی
زایی که بر برد اولدی دکی	دکشن من اولور که اولد سطر
ع	ع
عین اولدی تنگ برود و بیلی	ساد اولدی قیاساره عای آنا
دیمی بیلی ساد و کاسر	ایده آتی توتنه نقطه نظر سبب
بعضی آتی شیدا پادری ناش	پر شکت و حسی و کون سبب
دول سنگاک سبب ساد و کاسر	عین استاد کیم کون سبب

که در حلقه صین و طعنه تسمیم
ایر سگله یا زوی این مستقیم

هـ اشکاء ع

تکلمم از آنگله می بیانت فنا
هر فکله مستدیر و سپر با
اول نقطه که ز پهلوی آید
باریم نقطه ایستین مسلح

هـ اموات و

کاف افتری با کاستیداننا
اوزن طاه سینه و لیک بو

هـ اشکوف

کاف اوله زور ای میسب لب
با اولی دور الف و هر نه
سگ الف بکانه او زور
سایخه جان او فی بنشانه
ایر اسر قدی است نقطه در ک
پش بولسه وانی باستور و غم
کافی بناور کانه پیش دور
با او تینه اوج خند کشتور
رکانکه زگری تاجی آنخ
مشق ایچره مقدم اولدی ک

هـ اشکاک

کلامه ایست تا مگر بجهت	توان بر الفبا فی نین مرکب
لیکن الفی تدریس بر لبسون	تا نورت نقطه عدیل بر لبسون
در مثال	
مقاله سوز من تسلیم	هر نقطه با زین و در اخر سیم
و اما یکی نقطه کردنی دور	اوج طول بنای دهنی دور
بعضی بی بر و ذوق الفضا دور	کیم نورت نقطه نصف دور
در نظریه	
نور آتی نقطه و دمای ترشیا	یکی باقی یکی تن یکی باقی
اوج نقطه دور را یکی لب آرا	اوج نوح که معنی تنگ بنجا
نویسک باقی در آن سه چیز	تجلی بی طهر رسک خیم
در الفبا	
دو اول نقطه آسنده را	نمود و شکل مثلث
سوشن بر عمل و دور بر و نند	دو اول با پیشینه مانند

په قطعا باء ایا است	یا زینش الی طبقه تدور
تین علقه تین طسیر کرا	خط ساری طبقه غیر الصاق

بناکوه

لا اقلی بر الف سوگی	سوگرا یا یا بر الف قیلنشا
شیل یا الف لارین بر ای	بولسون آتی بر الف سکر
بیشتی منسراستیکه ارفور الح	لا اوج الف قلا و ملحق

بناکلا

ایا اشی در اوج فقه بعین	بر فقه درونی بیای کران
یا برینی دیرنای ششم فیا	غیا بر لودر اکی ال عاقل
پر ال گون بر لودر هویدا	برغای بیای پری رستیدا
بیشتی اتفاق ایا ایشا	بولسون آتی ایا ایا کون

بناکلی

تعلیم از دایمی علی بن ابی طالب	ایلاهی سنگا شرح موسی و...
قبل ششینی او بر نقطه خط	بر نقطه اولی استند منقط
اول نقطه و منقول کشتن بر	کلاک او بنویسید بیاری اشک
طریقی تو تفرقه خط فیالیت	تعلیمی از انکلا خوری عیبت
بویی چنین ایلا اول صفت ساز	کیم آرقه عد بوینن المکامی قاز
اول نقطه که بویی و او بر منضم	عین اول ایلا سا بود کس
بده خط منقطع	
هر سه ف که سوزد بولاه فکی	تعلیمی قبل نظیر بین منکر
سیر ششینی در اگر چه بود کلاک	و فاند و سنگا ششینی کور
هر چند که آید بولدی ظاهر	تعلیم از اسیر شین بر دور
آینده ای که چه بعضی ششینی	موقوف نظر و در ایلاته نیم
کافه ارسال سوره تعلیم	
در هر دو سوره ای که در سنگا	تا آنجا که در حدیث است

<p> ان غریب نظر عیاد خوار فیما گوئگان کیشی از فی راف ای هر کیم او قومانان ظاهر سال کو کلکی آنیکه آرزوی تا بولعای او شغل عاید شد بونا که بودی تا پی تنگسیر از پی آنیکه بوضع او سیکه یکی بود از آن خوار کویا که چو بختی امیدی سانی سگساری که قتل </p>	<p> تو خزان او نه مالک نیما تحصیله بکتاب ای بسیار قیاب شکفته خاطر کیم نیما دعا فرستوی سوسن بر لبان المومین آرد باز عیدی آتی سواد تسلیم عجزت با پی دین که غم فرا در پی رمضان او بودی سیل گهای مستم فرست بر روی لطف که سیکه در بیم قتل </p>
<p> اما آنکس یک عیادت سنان روی با پای درشت </p>	
<p> ۱۶۱۹ </p>	

МУНДАРИЖА

Саводнинг бешиги — алифбе	3
Саводи таълим (кирилл ёзувидаги мати)	8
Саводи таълим (қўлёзма нусхадан)	28

ШЕРМУҲАММАД МУНИС

САВОДИ ТАЪЛИМ

(Адабиёт ўқитувчилари учун қўлланма)

Тошкент «Ўқитувчи» 1997

Муҳаррир *Г. Насриддинова*
Бадий муҳаррир *Э. Нурмонов*
Муқова мусаввири *Н. Нурмонов*
Техн. муҳаррир *Ш. Бобохонова*
Мусахҳиҳ *Л. Мирзааҳмедова*

ИБ № 7075

Теришга берилди 23.01.97. Босишга рухсат этилди 28.03.97.
Формати 84x108¹/₃₂. Литературная гарнитураси. Кегли 10 пшон-
сиз. Юқори босма усулида босилди. Шартли б.т. 2,52.
Шартли кр. — отг. 2,73. Напр. т. 2,07. Тиражи 3000. Буюртма
№ 33.

«Ўқитувчи» нашриёти, Тошкент, Навоий кўчаси, 30. Шартнома
№ 13—153—96.

Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитасининг Тош-
кент китоб-журнал фабрикасида чоп этилди. Тошкент, Юнус-
обод даҳаси, Муродов кўчаси, 1-уй. 1997.